

УДК 339.977

Гаврилюк О. В.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ

З'ясовано найактуальніші загрози, що стають на заваді стабільному світовому політико-економічному розвитку. Розкрито сутність економічної категорії "ризик", окреслено види геополітичних та економічних ризиків, детермінанти, мотивація, об'єкти й наслідки їх виникнення. Досліджено тезу/твердження, згідно з якою результатом економічної глобалізації є скорочення транснаціонального тероризму і аргументовано відсутність цільного зв'язку між цими явищами. Показано сутність та специфіку головних загроз, притаманних сучасному етапу глобалізації. Висвітлено стан, проблеми, й перспективи/ризик волатильності цін на вуглеводні як для окремих країн, так і світу в цілому, а також тенденцію нарощування видобутку й зниження ціни на нафту з її позитивними/негативними наслідками. Окреслено внутрішні та зовнішні ризики, що постають перед Україною. Значна увага приділена ризику невходження до ЄС, що може завдати нищівного удару політико-економічній системі України. Інший серйозний ризик складають взаємини з Міжнародним валютним фондом, у світлі чого аргументована потреба наполегливого й послідовного відстоювання національних інтересів й захисту підходів до підвищення цін та інших вимог Фонду. Констатована загроза посилення зовнішньої заборгованості.

Ключові слова: глобалізація, ризики, тероризм, нафта, валютна стабільність, зовнішня заборгованість.

Літ. 11.

Гаврилюк О. В.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ: ИДЕНТИФИКАЦИЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ УГРОЗ

Выявлены наиболее серьезные актуальные угрозы, которые становятся помехой стабильному мировому политико-экономическому развитию. Раскрыта сущность экономической категории "риск", очерчены виды геополитических и экономических рисков, детерминанты, мотивация, объекты и последствия их возникновения. Исследован тезис/утверждение, согласно которому результатом экономической глобализации есть сокращение транснационального терроризма и аргументировано отсутствие тесной связи между этими явлениями. Показана суть и специфику главных угроз, присущих современному этапу глобализации. Освещены состояние, проблемы, и перспективы/риски волатильности цен на углеводороды как для отдельных стран, так и мира в целом, а также тенденция наращивания добычи и снижения цены на нефть с ее положительными/отрицательными последствиями. Очерчены внутренние и внешние риски, которые возникают перед Украиной. Значительное внимание уделено риску не вхождения к ЕС, который может нанести сокрушительный удар политико-экономической системе Украины. Другой серьезный риск составляют взаимоотношения с Международным валютным фондом, в свете чего аргументирована потребность настойчивого и последовательного

© Гаврилюк О. В., 2015

отстаивания национальных интересов и защиты подходов к повышению цен и других требований Фонда. Констатирована угроза усиления внешней задолженности.

Ключевые слова: глобализация, риски, терроризм, нефть, валютная стабильность, внешняя задолженность.

Oleh Havryliuk

GLOBALIZATION: IDENTIFICATION OF POLITICAL AND ECONOMIC THREATS

The most serious current threats, which become a hindrance to stable global political and economic development are revealed. The essence of economic category "risk" outlines the types of geopolitical and economic risk, determinants, motivation, objects, and the consequences of their occurrence. It is investigated the thesis / claim that the result of economic globalization is a reduction of transnational terrorism and the absence of reasonably tight connection between these phenomena. It is shown the nature and specifics of the main threats inherent in the present stage of globalization. The state, problems and prospects / risks of volatility in hydrocarbon prices are illuminated both for individual countries and the world at large, as well as a tendency to increase production and reduce oil prices with its positive / negative consequences. Internal and external risks are outlined that arise facing Ukraine. Considerable attention is paid to the risk of not entering the EU, which can cause a crushing blow to the political and economic system of Ukraine. Another serious risk lies in relationship with the International Monetary Fund, in the light of which it is argued the need for persistent and consistent defense of national interests and protecting the approaches to price increases and other requirements of the Fund. Also the threat of increased external debt is stated.

Key words: globalization, risks, terrorism, oil prices, exchange rate stability, foreign debt.

JEL classification: F01, F62, F63, F65, G32.

У результаті глобальних трансформацій та ускладнення взаємозв'язків, а також міжнародного конфлікту, що триває, спричиненого російською агресією, і його негативними наслідками, дедалі загострюється проблема прийняття управлінських рішень на державному рівні, котрі відображають та враховують актуальні загрози й ризики світової економіки. Найближчими роками архітектура світу зазнає серйозної модифікації. З огляду на це слід оцінити характер і глибину видозмін із метою коригування параметрів зовнішньої й економічної політики, що потребує ідентифікації загроз і ризиків із забезпеченням можливості оперативного реагування на них. Виходячи з цього, мета статті полягає у з'ясуванні найактуальніших загроз, що стають на заваді стабільному політико-економічному розвитку.

У сучасній економічній науці, як і в практичній діяльності, теорія ризиків відіграє системоутворювальну роль. Питанням ідентифікації, систематизації, аналізу, кількісного оцінювання та управління ризиками відводиться важливе місце як на теоретичному рівні, так і в системі реального функціонування агентів економіки. Як економічна категорія ризик являє собою ступінь невідзначеності й конфліктності дій, у результаті чого може відбутися або не відбутися певна подія. Умови, котрі визначають наявність будь-якого ризику,

вважаються ризиковими обставинами. Нині останні набули такої значущості, що ризик постає як одна з характеристик особливої стадії індустріального суспільства. Аналіз ризиків являє собою процес комплексного оцінювання захищеності системи з переходом до їхніх кількісних або якісних показників, а управління ризиками – процес їх систематичної ідентифікації та мінімізації. Результати аналізу використовуються при виборі засобів захисту, оцінюванні ефективності відомих і проєктованих систем безпеки. Але слід констатувати, що глобальні суб'єкти стратегічного впливу поки що не спроможні впоратися із ризиковими ситуаціями, що виникають.

Динаміка ризиків останнім часом свідчить, що деякі з них стали потужнішими за масштабами та ймовірністю. У сфері геополітичних і соціальних ризиків наявне руйнування системи глобального управління – ключове питання сучасності. Нездатність світового співтовариства до розв'язання дипломатичних конфліктів, критична слабкість держав, соціальні ризики стали сучасними детермінантами загрози добробуту населення. Системний аналіз і відповідне управління ризиками глобалізації розглядаються в міжнародній та вітчизняній практиці як перспективний напрям досліджень. На сьогодні найбільш значущими загрозами є насамперед геополітичні й економічні (особливо фінансові).

Геополітичні ризики охоплюють: критичну слабкість держав; руйнування глобальної взаємодії; неспроможність дипломатичних шляхів розв'язання конфліктів; загрозу війни; поширення зброї масового ураження; мілітаризацію космосу; односторонню націоналізацію ресурсів; наростання корупції; поширення нелегальної торгівлі; тероризм; зростання організованої злочинності; погіршення демографічної ситуації. Щоб розкрити геополітичний ризик повною мірою, слід звернутися до сутності політичного ризику, котрий становить імовірність виникнення у країні (регіоні) політичних чинників, які можуть справляти сприятливий або негативний вплив на управлінську, економічну та інші види діяльності. До них належать, зокрема, рівень стабільності політичного режиму, наявність політичних заворушень, корупції, злочинності, безробіття.

Політичний ризик як структурне явище складається з компонентів, особливе місце серед яких належить ризикам, детермінованим податковою системою і нормативно-законодавчою базою країни. Це правовий, або законодавчий, ризик, який містить втрати і вигоди, пов'язані зі змінами в податковому законодавстві, ухваленням на різних рівнях влади постанов і указів, що змінюють соціально-політичне та економічне становище країни (регіону). У неправовому контексті політичний ризик пов'язаний з імовірністю зміни уряду або кадрових перестановок у владних структурах; неможливістю проведення економічної діяльності внаслідок революції, збройних дій, конфіскації майна компаній; відмовою нового уряду виконувати взяті попередниками зобов'язання; посиленням політичних заворушень, соціальної напруженості; підвищенням рівня корупції, злочинності і т. ін.

Останні події у світі підтверджують, що такі компоненти політичного ризику, як, наприклад, тероризм, військовий переворот і революція, мають здебільшого геополітичну сутність. У глобальному масштабі ці чинники постають

інструментами міждержавної геополітичної конфронтації, котра генерує ризики для ведення будь-якої діяльності на місці розвитку подій. Ризики виникнення чи активізації терористичної діяльності пов'язані з прагненням менш розвинутих і захищених країн обмежити протекторат могутніших у військово-технічному аспекті держав. Тероризм став інструментом, що може використовуватися тією чи іншою державою з метою як диверсифікації своєї економіки, так і прагнення поширення впливу на певну країну або регіон. Водночас цей інструмент може спричинити негативні наслідки для його ініціатора. Катастрофічність проблеми полягає у тому, що могутній геополітичний учасник, виступаючи в статусі “рятівника”, може залучити до процесу геополітичної експансії інші країни, перетворивши геополітичний ризик на глобальний.

Глобальний рівень геополітичного ризику пов'язаний із загальними світовими процесами, тенденціями, які негативно або позитивно впливають на світову економіку й політичну стабільність різних країн. Факторами такого ризику є екологічна небезпека, зростання цін на енергоресурси, міжнародна криза заборгованості, світова торгівля і т. ін. Глобальний рівень ризику – це мегаризик, пов'язаний зі складною динамікою певних процесів, трендів функціонування світових ринків енергоносіїв, капіталів, банківської системи й обміну товарами та послугами. Взаємодію й розвиток цих процесів, які здатні серйозно порушити глобальну економічну рівновагу, слід розглядати як певну систему. Геополітичний ризик впливає як на фінансові ринки, так і на корпоративних інвесторів, найнаочніше проявляючись у зниженні індексів на ринках в усьому світі в разі будь-яких терористичних актів.

Істотний фактор геополітичних ризиків – виникнення й ескалація конфліктів. Регіональні конфлікти прямо впливають на загальний політичний ландшафт або опосередковано – на ситуацію в інших регіонах, оскільки розв'язання проблем регіонів потребує додаткових субсидій. У свою чергу, це спричиняє зростання дефіциту федерального бюджету, необхідність змін у податковому законодавстві, скорочення соціальних витрат (а отже, посилення соціальної напруженості), нарощування державного боргу, коливання процентних ставок і валютного курсу, тобто погіршення політичного та інвестиційного клімату. Об'єктами геополітичного ризику можуть бути революційні події, завоювання країни, розпад держави під впливом внутрішніх сил, послаблення суверенітету – здатності відстоювати національні інтереси на міжнародній арені. Справедливим є твердження вчених США М. Елброу й С. Бредфорда, згідно з яким мета геополітичної боротьби – це ослаблення/витіснення стратегічного супротивника з певного простору [1, р. 366].

Нарощування геополітичної конкуренції не обмежується подіями в Україні, аналогічні процеси розгортаються в Азії й на Близькому Сході, про що свідчить іміграційна криза в ЄС внаслідок навали біженців із Сирії та арабських країн. У результаті української кризи цілком реальний вигляд має економічне й політичне дистанціювання Заходу від Росії, яка донедавна вважалася гарантом регіональної стабільності. Ситуація в Азійському регіоні – зростання впливу Китаю та його територіальних претензій – потенційно здатна спричинити серйозніші наслідки. В осяжному майбутньому країна цілком спроможна стати провідною світовою державою.

У такому контексті варто розглянути й конкретизувати низку нових теоретичних положень. Зокрема, як пріоритети сучасної глобальної політики Е. Хейвуд (США) виокремлює ризики, пов'язані, по-перше, з трансформаціями у сферах економіки, соціального і національного розвитку, насамперед у сфері управління, по-друге, зі зміною світоустрою й переходом до нового світового порядку, в межах якого оцінюється реальність виникнення цивілізаційних конфліктів, зумовлених розповсюдженням зброї масового знищення і тероризму, по-третє, з проблемою справедливості та відповідними ризиками поширення бідності, нерівності, втрати перспективи розвитку, порушення прав людини і принципів демократії, гендерної нерівності та нерівності у сфері екології. Дослідник справедливо вказує на необхідність пошуку оптимальної моделі глобального управління, що охоплює сфери міжнародних відносин, насамперед ООН, світової економіки (хоча сфера фінансів залишилась осторонь. – *Авт.*), міжнародного права, міжрегіональної інтеграції [2, р. 245]. Усі зазначені процеси найближчим часом можуть призвести до серйозних соціальних заворушень, оскільки населення не має наміру надалі перебувати у кризових умовах, що підтверджують події “Арабської весни”, масові протести в Бразилії, Південній Африці тощо.

У теоретичному аспекті потребує дослідження теза/твердження, згідно з якою результатом економічної глобалізації є скорочення транснаціонального тероризму.

Динаміка світової економічної системи засвідчує, що в сукупності економічних, політичних, соціальних і культурних змін саме економічна глобалізація постає значущим детермінантом сучасного розвитку. Предметом наукових дебатів залишається теза про зв'язок глобалізації та зростання конфліктів, насильства і терору в сучасному світі [3, р. 33].

У цій дискусії переважають дві протилежні позиції. Найбільшого поширення набув погляд, за яким процеси, пов'язані з розвитком світової торгівлі й фінансових ризиків, є факторами, що сприяють поширенню міжнародного тероризму [4, р. 25]. Водночас деякі вчені дотримуються протилежної думки. Ця менш популярна в науковій літературі точка зору, з одного боку, не має емпіричного підтвердження, проте з другого – привертає увагу конструктивністю щодо розроблення економічних стратегій протидії тероризму. Її прибічники висувають положення, згідно з яким економічна глобалізація, сприяючи економічному розвитку, скорочує соціальну базу тероризму, що зумовлює зниження активності терористичних груп. Світова торгівля й обіг капіталу як детермінанти прискорення економічного розвитку полегшують поступове розв'язання проблеми соціальної нерівності, що в кінцевому підсумку веде до зменшення ризиків залучення до сфери терористичної активності найбідніших верств населення. Розглядаючи економічну глобалізацію як процес економічної інтеграції, представники цього підходу (К. Лі, К. Шауб (США)) намагаються підтвердити її позитивний вплив на розширення чи звуження мережі транснаціонального тероризму [5]. На наш погляд, робити однозначні висновки ще зарано. Навпаки, нинішній стабільності загрожують політичні виклики – посилення терористичної загрози й загострення геополітичних конфліктів,

що стає на заваді спільному розв'язанню державами зловбодених проблем. Прикладом цього слугують події навколо "Ісламської держави".

Ризики фінансової глобалізації й проблема контролю процесів, пов'язаних із розгортанням глобальної інфраструктури відмивання грошей як джерела фінансування міжнародного тероризму, є предметом політичного та правового аналізу. Зростаючі масштаби незаконної торгівлі, організованої злочинності й корупції формують ще один кластер кримінальних ризиків. Вказані детермінанти спричиняють величезні витрати для законної господарської діяльності, водночас послабляючи державну владу й ставлячи під загрозу економічний розвиток, таким чином вони перешкоджають процесу виходу певних країн із "зачарованого кола" бідності й нестабільності.

Важливість осмислення політичних процесів фінансової глобалізації визнається не тільки представниками політичної науки, а й серйозними аналітиками в галузі управління сучасною фінансовою інфраструктурою. Об'єднання зусиль університетських та аналітичних центрів, створених на базі інститутів фінансової інфраструктури, з метою розроблення ефективних стратегій і технологій запобігання ризикам формування світової мережі фінансування міжнародного тероризму, стало особливістю політичного аналізу ризиків фінансової глобалізації та її зв'язку з транснаціональним тероризмом. Вчені, зокрема А. Ашрая (США), розробляють проблематику визначення ефективних стратегій фінансової політики. Відповідними стратегіями передбачені такі кроки: встановлення міжнародних стандартів запобігання використанню світової фінансової інфраструктури з терористичною метою; розвиток співробітництва країн у цій сфері; створення нової парадигми, що дасть змогу висувати інноваційні концепції, програми й технології регулювання і контролю фінансової діяльності в умовах глобалізації для попередження її криміналізації та зв'язку з тероризмом [6, р. 224].

Але, на наш погляд, стратегії примусу й стримування екстремізму, протидії міжнародному тероризму, що базуються лише на силових методах, не можуть гарантувати довгострокової безпеки. Світова спільнота постає перед необхідністю коригування й запровадження нових пріоритетів політики глобальної безпеки, можливостей і засобів політичного регулювання глобальної сфери, особливо в її економічній складовій.

Економічна сфера включає ризики, найбільш вірогідні у напрямках, котрі охоплюють низку макроекономічних проблем, починаючи від фінансових систем (особливо віртуалізація) та інфраструктури й закінчуючи нестабільністю цін і питаннями регулювання. Ризики хронічних фіскальних дисбалансів і великої різниці в доходах, що утворюють основу міждержавних суперечностей останнього періоду, видаються найімовірнішими. Також ці ризики, як і ризики нестабільності цін на вуглеводні й сільськогосподарську продукцію, і головне – системної фінансової кризи, мають потенційно високий рівень впливу. Інші економічні загрози включають непередбачувані негативні наслідки дій органів регулювання (їх можна позначити як "зовнішні деліктні ризики"); різкий спад економіки країн, що розвиваються, та її гальмування у Китаї та розвинутих державах; тривалу необлаштованість/занедбаність інф-

раструктури. До фінансового блоку аксіоматично належать некерована інфляція або дефляція, повторна криза ліквідності, зміна статусу світових валют.

Сценарій зміни статусу світових валют насамперед пов'язаний з масштабним боргом США, який наприкінці 2014 р. перевищив 17,8 трлн дол. [7], а також наполегливою політикою Китаю, який прагне перетворити юань на вільноконвертовану валюту. Якщо це відбудеться, то пріоритет нових світових валют визначатиметься за критерієм їх забезпеченості золотом та іншими конвертованими ресурсами. Відповідно виникатимуть нові центри світової торгівлі й, отже, політичного домінування в світі.

Найближчим часом розвиток світової економіки визначатиметься ключовими тенденціями, найважливішою з яких може бути стагнація в розвинутих країнах. Специфіка ситуації полягає також у тому, що за наявності у компаній значних обсягів коштів, останні не спрямовуються на капітальні видатки у зв'язку з браком попиту. Іншу константу становлять високе боргове навантаження й нерівність, які сповільнюють споживання.

До ризиків можна віднести ймовірність:

- 1) економічних й фінансових проблем в євроні. Незважаючи на послаблення загрози колапсу й виходу із зони Греції, європейські економіки, як і раніше, лишаються нестабільними – з незначними темпами зростання ВВП, анемічним характером розвитку й нерозв'язаною проблемою підвищення конкурентоспроможності;
- 2) зміни балансу між попитом та пропозицією в енергетичній сфері – під впливом розробок сланцевого газу в багатьох країнах, насамперед США й Латинській Америці, а також негативної динаміки цін на нафту – внаслідок невідповідності попиту та пропозиції, а також запровадження Європейським Союзом і США санкцій проти Росії і зняття їх з Ірану;
- 3) підвищення ставки рефінансування з боку Федеральної резервної системи до рівня понад 3 %. Незважаючи на те, що США, як і раніше, практикують стратегію підтримки процентних ставок на низькому рівні, у результаті політики стабілізації збільшення ставок спостерігатиметься в усіх провідних економіках світу й процес пошуку коштів рухатиметься у протилежному напрямі;
- 4) уповільнення зростання економіки Китаю, що призведе до зміни економічної моделі країни;
- 5) конфлікту Китаю та Японії. В обох країнах уряди захищають національні інтереси, а погіршення ситуації в економіці може посилити ксенофобські настрої. У цьому випадку не виключено поширення конфлікту на іншу частину Азії, принаймні на Республіку Корея й Індію;
- 6) експансії Росії щодо України;
- 7) фінансіалізації й віртуалізації економіки.

Істотним ризиком є висока ймовірність втрати Заходом статусу технологічного лідера світу. Ще в ХХ ст. компанії Європи й США масово відкривали підприємства у країнах, що розвиваються (на Тайвані, у Республіці Корея, Сянгані (Гонконг), Сінгапурі, пізніше – у Малайзії, Індії й Китаї), і понад 30 років на безоплатній основі передавали їм технології й результати масштабних НДДКР. Головною перевагою розвинутих країн над іншими еконо-

міками світу залишалася технологічна першість. Але незабаром її може бути втрачено: у 2014 р. кількість патентів, зареєстрованих у Китаї, перевищила їх число у США. Справді, ризик переміщення виробничих потужностей (особливо інженерного мікротехнологічного середовища) до КНР становить велику загрозу. Китайські хакери щодня атакують десятки тисяч комп'ютерів у США, а посилення економічного шпигунства проти розвинутих країн дало змогу країнам, що розвиваються, виробляти аналогічні товари за заниженою вартістю. При цьому порушуються права інтелектуальної власності на запатентовані технології, у зв'язку з чим кількість позовів до азійських “винахідників” неухильно зростає.

З метою зниження видатків корпорації США почали переводити потужності у країни, які розвиваються, що було серйозною помилкою – у результаті ринок праці зазнав істотних втрат, а важлива частина економіки опинилася за межами країни. Наприклад, найбагатша компанія Apple (США) не має жодного заводу з виробництва комп'ютерів Apple Macintosh на території країни: їх випуск відбувається у Китаї, а продаж – у всьому світі. Загалом можна зробити висновок щодо неправильного використання Заходом головних ресурсів – капіталу, праці й технологій, що спричиняє домінування фінансового сектору над реальною економікою, постійне зниження частки заробітної плати у ВВП. Американська економіка втрачає виробничий характер у технологічному й практичному контексті, здатність продукувати інновації.

Одним зі способів розв'язання зазначених проблем є трансформація оподаткування корпорацій. Найбагатші з них опинилися у так званій технологічній пастці, тобто не встигли оновити виробничі процеси. У результаті виникла ситуація, коли інвестиції підтримують технології, котрі застарівають, і їх стало вигідно спрямовувати у країни, що розвиваються, із сучасним виробничо-технологічним потенціалом. Водночас залишається актуальною теза, за якою нарощування інвестицій спричиняє, скоріше, вичерпання потенціалу їх розвитку.

Наступним кроком повинен стати розвиток біо- й нанотехнологій, а також інших, що утворять ядро майбутнього технологічного укладу. Впровадження цього покоління технологій не відбувається в жодній країні, навіть у США та Японії, які задекларували перехід до інформаційного суспільства. Поки що констатується подальше існування індустріального (щоправда, пізнього) суспільства. Індустріальні технології є основою макроекономіки й економічних процесів, але спостерігається істотний розрив між науково-дослідними центрами розвинутих країн і сучасним виробництвом, яке перебазувалося у країни, що розвиваються: Заходу бракує виробництва, а Сходу – технологій. За нинішньої ситуації Захід повертається до питання рещорингу/відновлення виробництва в національних межах, а Схід стрімко поповнює брак інноваційних технологічних лабораторій.

Надзвичайно актуальною є проблема волатильності цін на вуглеводні.

У 2015 р. варто очікувати на нове збільшення видобутку нафти – на тлі поліпшення продуктивності буріння й будівництва великої кількості установок. На наш погляд, ймовірно зниження її вартості до 40 дол. США за барель. Водночас за теперішніх умов прогнозування ускладнене тим, що нові технології можуть мати разючий і швидкий вплив на поставки, як, наприклад,

у США, де останніми роками досягнуто значних успіхів в економії палива в автомобільному транспорті.

Деякі країни, що розвиваються, вже відчули переваги від зниження ціни. Зокрема в Індії анульовано паливні державні субсидії, аналогічні кроки вжила Індонезія, скасувавши субсидії на роздрібну торгівлю бензином і дизельним паливом. Звільнення від зазначених субсидій повинно сприяти пропорційнішому розвитку економіки й стимулювати спалювання менших обсягів викопного палива. Ще одним основним бенефіціаром є Китай, що витрачає на імпорт нафти 2,5 % ВВП. Дешевша нафта може сприяти економічному зростанню, підвищуючи рентабельність національних фірм.

У гіршому становищі перебувають великі виробники нафти, особливо країни, де вона становить більшу частину експорту, економіка яких не диверсифікована. Яскравим прикладом є Росія, другий за величиною після Саудівської Аравії світовий виробник нафти, де енергоносії становлять 70 % усього експорту, а продаж нафти й газу забезпечує понад половину надходжень до бюджету.

Нині російська економіка перебуває у занепаді. Частково це пов'язано із запровадженнями проти неї США та ЄС санкціями. Президент Росії В. Путін визнав, що зменшення цін на нафту потенційно може мати катастрофічні наслідки для країни. Венесуела, найбільший виробник нафти у Південній Америці, також зазнає серйозних труднощів: нафта становить 95 % її експорту і задля фінансування видаткових зобов'язань має продаватися за ціною не менше 100 дол. США за барель. Істотно постраждала Нігерія – її експорт нафти у США скоротився практично до нуля.

Споживачі в Європі, що не є виробниками нафти, найімовірніше перебуватимуть у виграшному становищі. Але водночас дешева ціна нафти є великою проблемою для єврозони. У 18 країнах, де діє єдина валюта, докладаються зусилля щодо подолання низького рівня інфляції, який ускладнює проблему покращання стану державної заборгованості.

У складній ситуації опинилася й Великобританія: за ціни нижче 80 дол. США за барель подальша розробка її родовищ у Північному морі стане нерентабельною, отже, скорочуватимуться робочі місця, а величезний дефіцит платіжного балансу країни збільшиться.

Глобальні ризики закономірно екстраполювалися на Україну як одного з головних суб'єктів світогосподарської й політичної ситуації. Як держава зі стратегічно вигідним положенням і потужним економічним потенціалом вона завжди перебувала в центрі уваги провідних суб'єктів міжнародної політики. Протягом тривалого часу вони намагалися залучити її як союзника задля зміни конфігурації світу.

Основні внутрішні ризики охоплюють: істотне підвищення цін на природний газ для підприємств і населення; збереження низької кредитної активності комерційних банків; ослаблення гривні й негативні інфляційні очікування населення; посилення неплатоспроможності реального сектору економіки й девальваційних тенденцій на валютному ринку; погіршення ситуації на ринку праці; зростання дефіциту державного бюджету, Пенсійного фонду, інших фондів державного соціального страхування і НАК “Нафтогаз України”.

До головних зовнішніх ризиків належать: повільне відновлення розвитку світової економіки; ескалація україно-російського конфлікту; розрив торговельно-економічних зв'язків із Росією та втрата її ринків; подальше ускладнення зовнішньоекономічних відносин з країнами – членами Митного союзу; згорання іноземними компаніями інвестиційних планів (або їх перенесення на майбутнє) й дивестування капіталу через політичну нестабільність; дефіцит зовнішнього фінансування та збільшення вартості зовнішніх запозичень для вітчизняних корпорацій; ризик невходження до ЄС і втрати структуровизначальних галузей внаслідок адаптації до нормативно-законодавчої бази й вимог останнього; безумовне дотримання вказівок МВФ тощо.

Невходження до ЄС може завдати нищівного удару політико-економічній системі України. При голосуванні щодо ратифікації тексту Угоди про асоціацію “Україна – Європейський Союз” 16 вересня 2014 р. основний текст Угоди підтримали 535 із 697 депутатів Європарламенту, котрі брали участь у голосуванні, 127 були проти, а 35 утрималися (останні дві позиції становлять вагомий величину – 23,2 %). Слід усвідомити, що голосування відбувалося на тлі ейфорії стосовно України. Із плином часу, тим більше, у разі недотримання базових критеріїв (що буде вкрай проблематично за тривалого відновлення економіки та інфраструктури східних регіонів), шанси на повноцінне членство мінімізуються. Вступ до єврозони потребує відповідності Маастрихтським критеріям (дефіцит державного бюджету – максимум 3 % ВВП, державний борг – не більш як 60 % ВВП; інфляція – максимум: середній рівень трьох країн – членів ЄС, що досягли найкращих результатів у сфері стабільності цін, +1,5 %; процентні ставки – максимум: середній рівень трьох країн – членів ЄС, що досягли найкращих результатів у сфері стабільності цін, +2 %; обмінний курс – два роки дії механізму валютного обміну (ERM2), більшість із яких для економік Центральної і Східної Європи дотепер недосяжні).

Певною загрозою є зменшення військової автономії. Будь-яка воєнно-політична інтеграція пов'язана з втратою державного суверенітету й розривом із союзниками та партнерами. У Декларації про державний суверенітет 1990 р. Україна чітко заявила про свій намір “стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках...” [9]. Однак грубе порушення Росією територіальної цілісності зумовило необхідність вжиття захисних заходів і посилення відносин із НАТО.

ЄС – це політико-економічне об'єднання, що передбачає й військове співробітництво. У ст. 10 Угоди про асоціацію з Європейським Союзом прямо йдеться про забезпечення активної участі України в цивільних і воєнних операціях ЄС із подолання кризових ситуацій, а також у відповідних навчаннях і тренуваннях [10].

Серйозний ризик для піднесення економіки України здатні створити відносини з МВФ, виконання вимог якого може перешкодити реалізації стратегічних ініціатив української влади. Це означає перебування країни у режимі виживання й неможливість самостійного планування проектів через цілковиту залежність від фінансування фонду, на чинник співпраці з яким орієнтуються й всі міжнародні кредитори. Один зі способів розв'язання проблеми полягає в наполегливому й послідовному відстоюванні національних

інтересів й аргументованому захисті необхідності перегляду підходів до підвищення цін та інших вимог Фонду.

Нині фахівці МВФ висловлюють подив, чому два транші, отримані Україною, не забезпечили валютної стабільності й зростання золотовалютних резервів. Адже, за прогнозами Фонду, наприкінці 2014 р. обсяг золотовалютних резервів повинен був дорівнювати 19,2 млрд дол. США, тоді як він фактично склав 7,5 млрд дол. США [11]. Справа в тому, що без урахування реального обігу наявної валюти в Україні та валютних депозитів, які відіграють важливу роль у банківській сфері, МВФ дав безглузду рекомендацію щодо необхідності девальвації гривні на 10 %, у результаті чого фактичний її обвал дорівнював 70 %. Насправді, не можна допускати істотної девальвації національної валюти в країні, економіці якої властивий високий рівень доларизації. Спочатку слід було зменшити кількість наявної валюти в обігу, скоротити до мінімуму частку валютних депозитів населення, підвищивши частку гривневих депозитів, і лише після того – рекомендувати запровадження гнучкого курсу. У результаті знадобиться тривалий час для встановлення фіксованого курсу, заспокоєння населення, яке знову не скуповуватиме, а продаватиме валюту.

Є велика загроза посилення зовнішньої заборгованості: міжнародні кредити, надані Україні, наполегливо іменуються “допомогою”, хоча фактично становлять борги, які доведеться віддавати з процентами, що більше асоціюється не з допомогою, а відтягуванням банкрутства.

Резюмуючи, можна зазначити, що динаміка глобалізації є й надалі буде пов’язаною як з виникненням нових, так і з подальшим розвитком теперішніх загроз. Наявність професійних і дієвих державних структур, здатних до оперативного вжиття запобіжних заходів із метою мінімізації/усунення ризиків, а також посилення міжнародної кооперації та координації зусиль, сприятиме стабілізації розвитку.

Список використаних джерел

1. *Albrow M. Regionalism in Global Governance: Realigning Goals and Leadership with Cultures / M. Albrow, C. I. Bradford // Regionalisation and Global Governance: the Taming of Globalisation? / ed. by A. F. Cooper, C. W. Hughes, Ph. De Lombaerde. – N. Y. : Routledge, 2008. – P. 360–393.*
2. *Heywood A. Global Politics / A. Heywood. – Houndmills, Basingstoke Hampshire ; N. Y. : Palgrave Macmillan, 2011. – 560 p.*
3. *Moghaddam F.M. The New Global Insecurity: How Terrorism, Environmental Collapse, Economic Inequalities, and Resource Shortages are Changing our World / Fathali M. Moghaddam. – Santa Barbara, CA : Praeger Security International, 2010. – 199 p.*
4. *Terrorism and the International Business Environment: the Security-Business Nexus / ed. by G. S. Suder. – Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, 2004. – 241 p.*
5. *Li Q. Economic Globalization and Transnational Terrorism / Q. Li, Q. Schoub // International Journal of the Peace Science Society. – 2004. – Vol. 48. – № 2. – P. 230–258.*
6. *Acharya A. Targeting Terrorist Financing: International Cooperation and New Regimes / A. Acharya. – L. ; N. Y. : Routledge, 2009. – 241 p.*
7. *Public debt of the United States from 1990 to 2015 // The Statistics Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statista.com/statistics/187867/public-debt-of-the-united-states-since-1990>.*

8. What an \$80 Barrel of Oil Means to the World // The Independent. – 2014. – 26 November.
9. Декларація про державний суверенітет України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevpoint/doccatalog/document?id>.
11. Золотовалютные резервы (ЗВР) Украины // Минфин : финансовый портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/assets>.

*Стаття надійшла до редакції
22 січня 2015 року.*